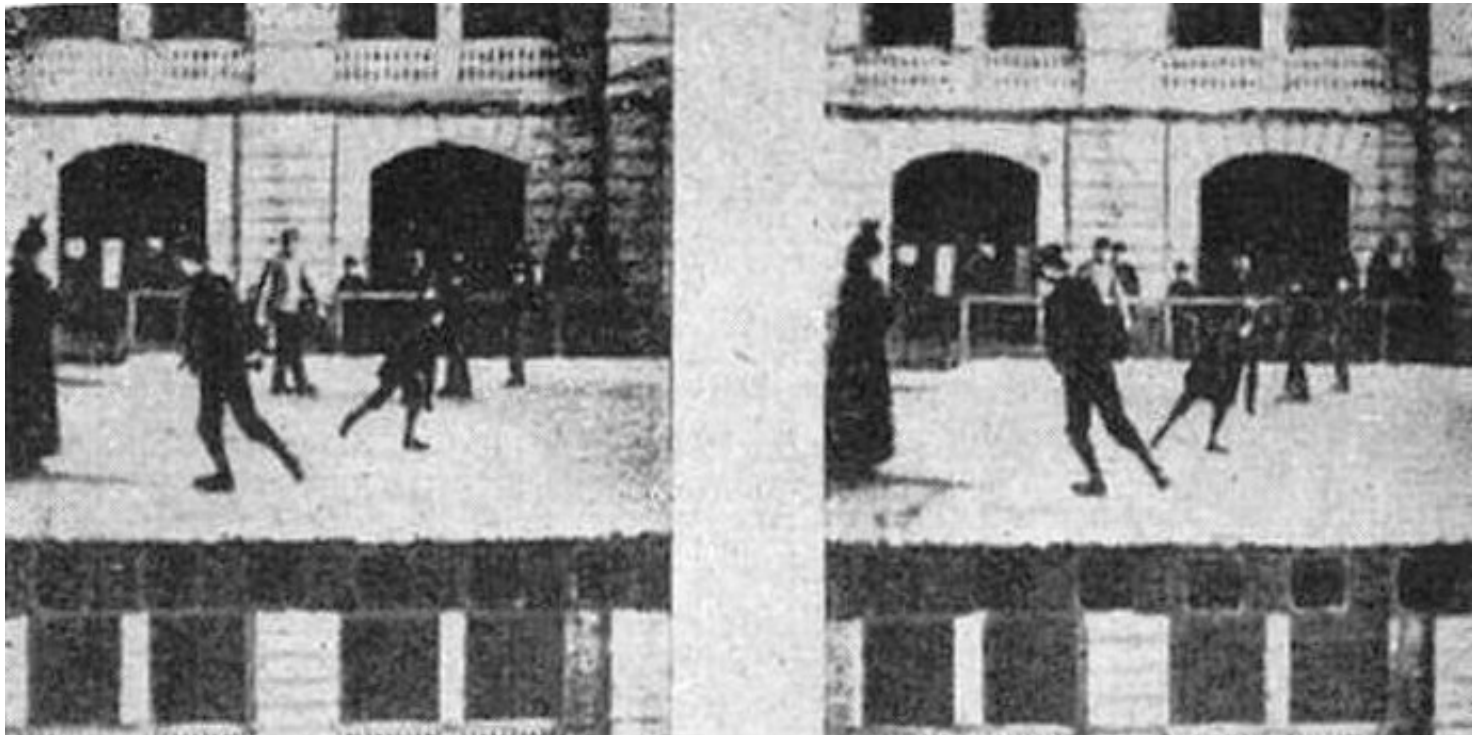

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/film/100359,Kazimierz-Proszynski-1875-1945-zapomniany-pionier-ruchomego-obrazu.html>

Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna

ARTYKUŁ

Kazimierz Prószyński (1875-1945) - zapomniany pionier ruchomego obrazu

OKRES HISTORYCZNY

(1863-1918) Ku Niepodległej (1918-1922) Odrodzenie Niepodległej (1922-1939) II Rzeczpospolita (1939-1945) II wojna światowa

Autor: PAWEŁ POPIEL 11.03.2022

Louis Lumière miał o nim powiedzieć: „Panowie, ten człowiek jest pierwszy w kinematografii, ja jestem drugi”. „Gdyby się urodził pod szczęśliwą gwiazdą,

dzisiaj mówilibyśmy o światowej pleografii, a nie o kinematografii” – stwierdził Anatol Stern. Edward W. Morley nazwał go „Kolumbem kinematografii”.

Jego dziadkiem był polski szlachcic Stanisław Antoni Prószyński, zesłany w 1856 r. na Syberię za działalność konspiracyjną, wymierzoną we władzę carską, a ojcem działacz oświatowy, pisarz i wydawca, Konrad Prószyński, znany też jako Kazimierz Promyk.

Ukończył gimnazjum w Warszawie, uczył się m.in. w szkole realnej Wojciecha Górskiego, w końcu wyjechał na politechnikę w belgijskim Liège. Już w latach studenckich okazał się utalentowanym wynalazcą, konstruując w 1894 r. pleograf – aparat do rejestracji i odtwarzania filmów. Po powrocie do Warszawy zbudował, dla wydawnictwa ojca, ekspedytor uniwersalny służący do seryjnego składania gazet, ich adresowania i przygotowania do wysyłki do prenumeratorów.

Kazimierz Prószyński. Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna (źródło: Władysław Jewsiewicki, *Kazimierz Prószyński*, Interpress, Warszawa 1974)

Pleograf

W 1901 r. Prószyński założył wytwórnię filmową Towarzystwo Udziałowe Pleograf, promującą aparaty wymyślone przez wynalazcę oraz zrealizowane za ich pomocą filmy. Były to dokumenty przedstawiające codzienne życie miasta oraz fabuły z udziałem polskich aktorów: w *Powrocie birbanta* i *Przygodzie dorożkarza* wystąpili Kazimierz Junosza-Stępowski i Władysław Neubelt.

Pierwszym obrazem, nakręconym w latach 1894-1896, była *Ślizgawka w Łazienkach*, prezentująca łyżwiarzy na ślizgawce Warszawskiego Towarzystwa Łyżwiarskiego. Polski twórca położył podwaliny nie tylko pod rodzimą, ale i światową kinematografię. August Lumière przyznał:

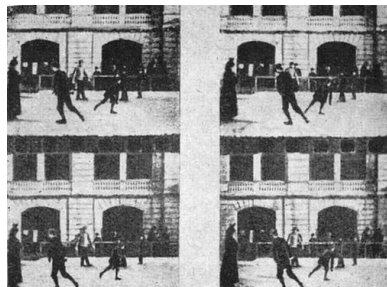
„Byłem, wraz z bratem, twórcą filmu francuskiego, ale istniał również pewien Polak, niejaki Kazimierz Prószyński, który nas znacznie wyprzedził”.

Istotnie – Prószyński uzyskał patent na pleograf w 1894 r., na rok przed opatentowaniem przez francuskich braci kinematografu.

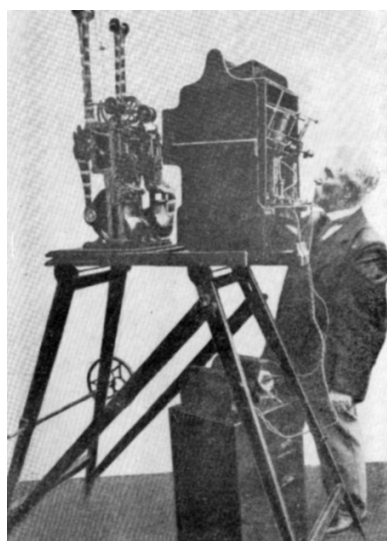

„Aeroskop - dawniej i dziś” -
Kazimierz Prószyński prezentuje
sвій wynalazek w „Tygodniku
Ilustrowanym”, 1913. Fot.

Wikimedia Commons/domena publiczna (źródło: „Tygodnik Ilustrowany”, 1913)

Cztery zachowane kadry „Ślizgawki w łazienkach” - jednego z pierwszych polskich filmów (reprodukowane w polskiej prasie); między 1894 i 1896. Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna (źródło: Władysław Jewsiewicki, Kazimierz Prószyński, Interpress, Warszawa 1974)

Demonstracja biopleografu w pracowni chemicznej Szkoły

**Technicznej Wawelberga i
Rotwanda, 23 czerwca 1899 r.
Fot. Wikimedia Commons/domena
publiczna (źródło: Władysław
Jewsiewicki, *Kazimierz
Prószyński*, Interpress, Warszawa
1974)**

Aeroskop i kinofon

Prószyński nadal pracował nad rozwojem techniki filmowej, uzyskując w 1909 r. francuski patent na aeroskop, czyli pierwszą na świecie ręczną kamerę filmową o napędzie automatycznym. Dwa lata później przeniósł się do Wielkiej Brytanii, gdzie otrzymał także patent angielski i znalazł inwestorów, którzy wdrożyli urządzenie do produkcji seryjnej. Początkowo produkcją urządzenia zajęła się firma Newman & Sinclair, a później Cherry Kearton Limited. 22 czerwca tegoż roku w Londynie Prószyński nakręcił swoją kamerą pierwszy polski reportaż filmowy z koronacji króla Jerzego V.

Rok 1913 przyniósł pierwsze filmy dźwiękowe polskiego konstruktora, zrealizowane dzięki nowemu wynalazkowi – kinofonowi, umożliwiającemu synchronizację dźwięku z obrazem filmowym. W Anglii Prószyński poznał także swoją przyszłą żonę, Dorothy Abrey, z którą po wybuchu I wojny światowej wyjechał do USA. Wytwórnę ręcznych kamer „Oko” jego pomysłu zniszczył wielki kryzys: pierwsze 100 egzemplarzy Kazimierz Prószyński własnoręcznie rozbił młotkiem, by nikt nie skopiował jego pomysłów.

W Polsce odrodzonej i okupowanej

W listopadzie 1919 r. państwo Prószyńscy wraz z dwojgiem dzieci – synem Kazimierzem i córką Ireną – wrócili do odrodzonej Polski. Wynalazca zamierzał rozpocząć w kraju seryjną produkcję aparatów kinematograficznych. W tym celu utworzył w Warszawie Centralną Europejską Wytwórnę Kinematografu Amatorskiego inż. Prószyńskiego.

Poza dokonywaniem wynalazków pisał felietony do „Gazety Świątecznej”, której był współwłaścicielem. Do 1939 r. ogłosił łącznie kilkaset artykułów o treści społecznej, ekonomicznej i politycznej. W ok. 50 artykułach opublikowanych na łamach czasopism polskich i zagranicznych opisywał swoje wynalazki. Sporządził również listę znanych ludzi urodzonych w Polsce w czasach od utraty niepodległości aż do 1912 r.

Po wybuchu II wojny światowej zaangażował się w działalność konspiracyjną. Aresztowany przez Niemców, po 10 dniach został zwolniony. Ukrywał się u swych przyjaciół, Michała i Tomasza Bojasińskich, w Szczytnie k.

Sochaczewa, pracując nad autolektorem i lampą totalną (minimalizującą zużycie energii). Ponownie, tym razem z żoną i córką, aresztowany został podczas Powstania Warszawskiego. Wywieziono go, 22 sierpnia 1944 r., początkowo do obozu koncentracyjnego w Gross-Rosen, a następnie do Mauthausen-Gusen, gdzie zmarł 13 marca 1945 roku jako więzień numer 129957. Symboliczny grób zapomnianego przez lata wynalazcy i pioniera kinematografii znajduje się na Cmentarzu Powązkowskim w kwaterze T-1-15/16.

Aeroskop Kazimierza Prószyńskiego „w akcji”:
wynalazca filmuje nim ulice Paryża w 1909 r. Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna (źródło: Władysław Jewsiewicki, *Kazimierz Prószyński*, Interpress, Warszawa 1974)

Wykonane po wyzwoleniu zdjęcie KL Mauthausen-Gusen wraz z drogą dojazdową. Fot. z zasobu IPN

2521	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2522	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2523	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2524	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2525	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2526	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2527	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2528	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2529	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2530	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2531	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2532	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2533	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2534	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2535	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2536	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2537	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2538	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2539	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2540	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2541	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2542	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2543	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2544	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2545	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2546	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2547	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2548	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2549	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2550	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2551	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2552	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2553	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2554	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2555	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2556	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2557	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2558	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2559	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2560	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2561	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal
2562	Lawrenz	Wladyslaw	1870	Polak	Przemyslaw	12992	okazal

Strona imiennego wykazu więźniów KL Mauthausen-Gusen z wpisem dotyczącym Kazimierza Prószyńskiego. Z zasobu IPN

Niezwykły wynalazca

Poza wymienionymi powyżej wynalazkami Kazimierz Prószyński zbudował także biopleograf – udoskonaloną wersję pleografu, eliminującą drgania oraz przeskoki błony filmowej w czasie odtwarzania, obturator – przesłone projektora usuwającą migotanie obrazów na ekranie filmowym podczas emisji taśmy filmowej (produkowała go francuska firma „Gaumont”), telefot – urządzenie pozwalające na przesyłanie obrazu na odległość, działające na zasadzie dzisiejszej emisji telewizyjnej, stereos, czyli aparat stereoskopowy, będący pierwszą w historii maszyną do wyświetlania na ulicy lub ścianach wieżowców obrazów oraz publicznych reklam. A już w latach okupacji skonstruował autolektor – urządzenie umożliwiające czytanie tekstu osobom niedowidzącym, a także opracował własną konstrukcję projektora na taśmę 16 mm oraz specjalny reflektor skupiający jego światło.

Przygotowano trzy projekty upamiętniające osobę tak niezwykłego wynalazcy. Pierwszym z nich jest film dokumentalny Bartosza Paducha *Kazimierz Prószyński – geniusz nr 129957*. Ponadto, w 2017 r., z inicjatywy Narodowego Centrum Kultury Filmowej, działającego w ramach instytucji „EC1 Łódź – Miasto Kultury”, dokonano rekonstrukcji biopleografu, który wraz z aerografem i kamerą „Oko” stał się ważną częścią wystawy *Od marzeń o lataniu do fabryki snów. Polscy Leonardowie*. Kandydatura Kazimierza Prószyńskiego pojawiła się

także w plebiscycie Polak Wszech Czasów. Można mieć nadzieję, że to jedynie początek przywracania do społecznej świadomości tej nietuzinkowej, a niesłusznie zapomnianej postaci.

Kazimierz Prószyński - infografika historyczna Instytutu Pamięci Narodowej z cyklu *Giganci nauki*

Więcej interesujących materiałów na profilu Archiwum IPN

COFNIJ SIĘ